

Terug naar het hart: theologie voor een manier van leven

College ter gelegenheid van de opening van het
45e Cursusjaar van het Baptisten Seminarium van
de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland
op 14 september 2002.

Miroslav Volf, *'Practicing Theology. Beliefs and Practices in Christian Life'* (Grand Rapids: Eerdmans: 2002).

Miroslav Volf, *After Our Likeness: The Church as the Image of the Trinity*. (Grand Rapids: Eerdmans, 1998).

Charles West, *Power, Truth and Community in Modern Culture*. (Harrisburg: Trinity, 1999).

Nigel Wright, *Theology in the service of the church*. In: *Journal of European Baptist Studies*. (Vol.2,1:2001).

Nigel Wright, *'New Baptists, New Agenda'*, (Carlisle: Paternoster, 2002)

Literatuurverwijzingen/geraadpleegde literatuur

- Paul Ballard/John Pritchard, *Practical Theology in Action*. Christian Thinking in the Service of Church and Society. (London: SPCK, 1996).
- James Wm. McClendon, *Ethics* (Nashville:1986).
- James Wm. McClendon, *Doctrine* (Nashville:1994).
- James Wm. McClendon, *Witness* (Nashville:2000).
- Eddie Gibbs/Ian Coffey, *Church Next. Quantum Changes in Christian Ministry*. (Leicester:IVP, 2001).
- Stanley Grenz, *Beyond Foundationalism. Shaping Theology in a Postmodern Context*. (Louisville:Westminster, 2001).
- Paul Hiebert, *Missiological Implications of Epistemological Shifts. Affirming Truths in a Modern/Postmodern World*. (Harrisburg:Trinity, 1999).
- Andrew Kirk/Kevin J. Vanhoozer, *To Stake a Claim. Mission and the Western Crisis of Knowledge*. (Maryknoll: Orbis, 1999).
- Brian McLaren, *The Church on the Other Side. Doing Ministry in the Postmodern Matrix*. (Grand Rapids: Zondervan, 2000).
- David Lyon, *Jesus in Disneyland. Religion in Postmodern Times*. (Cambridge: Polity, 2000).
- Leonard Sweet, *Postmodern Pilgrims. First Century Passion for the 21st Century World*. (Nashville:Broadman, 2000).
- Kathryn Tanner, *Theories of Culture. A New Agenda for Theology*. (Minneapolis: Fortress, 1997).

In het Franse dorp Lansquenet, eind jaren 50, verloopt alles volgens een vaste orde. Iedereen gaat naar de kerk en de burgemeester heeft zijn onderdanen goed onder de duim. Niets gebeurt er zonder zijn medeweten. Niets gebeurt er. De bewoners van het dorp geloven in rust. De religieuze traditie vermengd met sociale conventies bepaalt wat er wel en wat er niet gebeurt.

('Chocolat' - Fragment 1)

Het beeld is indringend. Het is een metafoor, een gelijkenis van gestolde kerkelijke traditie waarbij het zoeken naar waarheid en houvast met de kerkdeuren dicht moet plaatsvinden. De burgemeester helpt een handje als de wind tracht de kerk te doorademen en sluit met verzuchting de loodzware kerkdeuren. Het fragment is afkomstig uit de film met de ietwat zoete titel 'Chocolat' (2001). De rust is voorbij als Vianne Rocher met haar dochter het dorp binnentrekt en een chocoladewinkelje begint. De dorpeelingen raken langzaam maar zeker in de ban van de chocola die Vianne maakt en hoewel het vastentijd is, bezwijkt de ene na de andere dorpeeling voor de verleiding om toch te proeven. Huwelijken krijgen nieuwe impulsen, oude liefdes vlammen weer op. En: de strijd tussen Vianne en de burgemeester van Lansquenet barst los. Het doorbreken van de tradities en conventies leidt, weliswaar niet zonder slag of stoot, tot een nieuw élan in het dorp maar de burgemeester wil het allemaal bij het oude houden. Angst is een slechte raadgever.

Het is een karikatuur, maar met een kern van waarheid. Als praktisch theoloog ben ik uitermate geïnteresseerd in het functioneren van geloofsgemeenschappen. In veel plaatselijke gemeenten krijgt vernieuwing niet genoeg kans. Zijn sommige gemeenten in hun dagelijkse praktijk niet in meerdere of mindere mate verstrikt geraakt in een mengsel van gestolde traditie en allerlei sociale conventies?

Dit is de 'zo-zijn-onze-manieren-modus' van gemeente zijn. Deze overtheerst en verduistert dikwijls de visie waarmee en van waaruit een gemeente kán leven. Het volk gaat te gronde door het gebrek aan kennis (Hosea 4,6). Ik geloof dat het daarin niet alleen gaat om de gebrekkige invulling van of zelfs vervaarlosing van de (verbonds)relatie met God. Deze relatie blijft ten diepste altijd een geschenk. De realiteit van de verzoening door Jezus, de realiteit van de opstanding, de aanwezigheid van Gods Geest, deze zijn ons geschonken. Daarmee kunnen en mogen we het doen. Tegelijkertijd gaat het om iets anders: het gaat om 'geloof dat verstaan zoekt'. Het gaat om gemeenschappelijk en individueel geloof dat verstaan zoekt. Geloof dat nadenkt over de werkelijkheid van God en zijn wereld en dat niet de deuren sluit als de wind/Geest van God begint te waaien. Hier helpt een onderscheid tussen *implicitete* theologie en *explicitete* theologie. Het eerste verwijst naar wat onbewust verstoep zit in ons handelen. Soms heb je het niet door. Je spreekt met elkaar over een Bijbels onderwerp en plotseling wordt helder dat jijzelf of de ander duidelijk andere vooronderstellingen heeft. Het tweede verwijst naar het bewuste nadenken over wat in ons geloof aan ons gegeven is. We hebben een bepaalde opvatting over hoe er in de gemeente leiding gegeven dient te worden maar we willen deze tegelijkertijd open en eerlijk aan een kritische toetsing onderwerpen en tegen het licht van het Evangelie houden. Het gaat hier om *explicitete* theologie. Hier opereert de praktische theologie vanuit de kaders van het bredere spectrum van de theologie. De praktische theologie richt zich op het leven van de gemeente en al haar variatie in getuigenis en dienst in en aan de wereld (Ballard: 1996,27). Het leven van de gemeente wordt ook theologisch zichtbaar en komt boven drijven. Kritisch zijn op wat er gebeurt, is dan niet hetzelfde als vijandig zijn. We leren weer opnieuw zien wat de waarde is van een bepaalde praktijk in de gemeente en stellen deze bij aan de hand van nieuwe inzichten. Want onze manier van leven moet gefundeerd zijn in adequate overtuigingen ten aanzien van God en de wereld. In deze moeilijke zin komt ten diepste de kern van dit college naar voren:

4

Het feit dat ik hier vandaag mag staan ervaar ik in diepe dankbaarheid als een teken van Gods genade en liefde aan mijn leven. Ik dank u voor uw aandacht.

Tenslotte nog een fragment uit de film 'Chocolat', met een knipoog. U bent vast benieuwd hoe het afliep met de burgemeester...

© Dr René Erwich

Apeldoorn, 14 september 2002

wijs om dan niet meer formeel te leren en reflecteren op je werk? Natuurlijk, werkdruk is er en gemeenten lopen niet altijd over van enthousiasme om studieverlof aan te bieden als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden. Maar ook voorgangers willen niet altijd. Recente voorbeelden tonen aan dat we met elkaar zorgvuldiger met ons voorgangercorps moeten omgaan vooral ook als het gaat om gezonde professionalisering en integriteit met betrekking tot *alle* taken die een voorganger verricht. Wie mij kent weet dat het hierbij niet gaat om kille zakelijkheid. Als Uniegemeenschap moeten we ons ook in de richting van de voorgangers over nieuwe begeleidingsvormen buigen. Zou het niet waardevol zijn om als plaatselijke voorganger betrokken te mogen zijn bij vormen van onderwijs en concreet bij lessen waarin het delen uit de praktijk en reflectie elkaar afwisselen.

Gemeenten mogen wat mij betreft jongeren wel meer stimuleren en begeleiden in het nadenken over trainings- en opleidingsmogelijkheden. Aandacht voor het beroepsperspectief is hierbij van groot belang. Verdere doordinking is hier nodig zeker m.b.t. het voorgangerbeeld in het algemeen. Er zullen ongetwijfeld andere accenten komen te liggen, simpelweg omdat onze tijd dit vraagt. Verdergaande differentiatie in de vorm zoals die nu in de gemeente Arnhem-Centrum gekozen is zal zich meer en meer gaan manifesteren en dit heeft consequenties voor de opleiding. Het zal meer moeten gaan om de theoloog als creatieve denker en begeleider, die voluit met zijn of haar hart en hoofd en handen in de werkelijkheid van het evangelie deelt. Een theoloog die zich eveneens met muziek en kunst bezighoudt als vormen van expressie. De dringende noodzaak van academisch opgeleiden blijft bestaan en houdt prioriteit, in balans met de andere leerwegen die er zijn. Tenslotte staat de zorg voor de kwaliteit van begeleiding van studenten in studie, praktijkwerk en stages hoog op mijn agenda.

de overtuigingen over God en de wereld (onze theologie) hebben alles te maken met hoe wij leven (onze praktijk)

Miroslav Volf, hoogleraar aan de Harvard Divinity School, heeft hier buitengewoon boeiende dingen over geschreven (Volf:2002). Hij gaat in op de verhouding tussen onze overtuigingen enerzijds en de praktijk anderzijds. Ik volg hem nu kort in zijn analyse die aantoont hoe (praktische) theologie en gemeente alles met elkaar te maken hebben. Men is als het ware vergeten, aldus Volf, dat in de kern van elke vorm van theologie niet enkel een of andere intellectuele visie te vinden is. Het gaat in de kern om een sterke *stimulans* en *sturing* tot een manier van leven. Als we met elkaar de tekst 'De God van de vrede zij met u allen' lezen uit Romeinen 15,33, dan is dit naast een aantal andere betekenissen tegelijkertijd een oproep om de vrede na te streven.

Volf geeft een indringender voorbeeld als hij vertelt hoe zijn ouders aansluitend op elke avondmaalsviering in de gemeente, thuis speciale gasten uitnodigden voor een middagmaal. Het waren moeilijke momenten omdat de jonge Miroslav keer op keer zag hoe mensen met nogal afwijkend gedrag aanschoven aan de gezinstafel. Zijn aanklacht tegen zijn ouders op dit punt mocht echter niet baten, hun antwoord was eenvoudig: 'zoals de Heer zijn bloed en lichaam gaf voor onze zonden, zo moeten ook wij bereid zijn om niet alleen van ons bezit, maar ook iets van onszelf te delen met vreemden'. Volf trekt zelf de conclusie: *de kring van onze tafel was geopend door de wonden van Christus en een vreemde werd binnengelaten*. Zo behoren overtuiging en geloofspraktijk bij elkaar. De vraag die zo dikwijls gesteld wordt en die luidt: 'wat heeft theologie nu met het echte leven te maken', kan of misschien zelfs mag dan niet meer gesteld worden. De overtuiging die rondom het avondmaal beleefd en geleefd werd is de grondwet voor het handelen in geloof. Overtuiging en handelen zijn twee keerzijden van één en dezelfde médaille. Het praktische geloofshandelen (praktijk) hoeft niet te worden toegevoegd aan de overtuiging (theologie): het zit er al in! En natuurlijk: het moet er wel uitkomen! Dit gebeurt natuurlijk altijd in ons midden. *Expliciet* houden

wij onze overtuigingen en praktijk bij elkaar. De volgende twee stellingen zou ik graag kort in uw midden willen neerleggen:

De eenzijdig kritische en ambivalente houding ten opzichte van 'theologie' leidt dikwijls tot het verheffen van de zogenaamde 'praktijk' en de hierbij behorende vlucht in functionele overtuigingen. Deze houding wortelt in het uit elkaar trekken van theorie en praktijk en in het tegen elkaar uitspelen van '(g)Geest' en 'materie'.

Goede theologie is buitengewoon praktisch. Wie theologiseert, structureert het leven.

Het denken over God zoals dat tot uitdrukking komt in onze overtuigingen (theologie) is diep verweven met onze manier van leven (praktijk). Maar dan zijn we er nog niet. In het kader van een expliciete theologie zoeken we vooral naar een constructieve gemeente-theologie: een theologie die toevoegt aan de kracht en de overtuiging van de gemeenschap en haar helpt te leven in overeenstemming met haar identiteit (Wright: 2001). Het moet dus gaan om een theologie met een eigen kleur die past in de tijd waarin wij leven. Een theologie die het, juist omdat ze ontstaan is uit het samengaan van ons geloof en de kracht van Gods Geest, mogelijk maakt om een gemeente te bouwen. De gemeente ontvangt nieuwe inspiratie om het haar geschonken heil, de liefde van God in Jezus, zelf uit te delen en voor te leven.

James McClendon, de recent overleden baptisten theoloog die doceerde aan het Fuller Theological Seminary, wijst er met nadruk op dat elke christelijke theologie een gemeenschap moet hebben waarnaar ze verwijst (McClendon: 1986; 1994; 2000). In dit verband echter, vraagt hij zich af waarom baptisten historisch gezien, zeker in aanvang, zo weinig 'theologie' hebben geproduceerd, hoewel ze er een radicale visie op na hielden. Was het omdat ze arm en vervreemd waren van de samenleving, zo vraagt McClendon zich af. Dit lijkt niet helemaal op te gaan omdat anderen die welvarend waren ook niet veel

worden doorgegeven. De gemeente heeft als het goed is haar eerste vormende invloed en geeft het stokje door aan de opleiding. Het risico van deze onderneming is inmiddels bekend: of de gemeente heeft haar vormende taak niet serieus genomen of de opleiding heeft deze taak niet serieus genomen. Training die niet adequaat is voor de context van de specifieke gemeente leidt tot spanningen. Omgekeerd kan het gebeuren dat de student die goed getraind is geen 'open' gemeente aantreft en dus met de verworven vaardigheden niet uit de voeten kan. Het is duidelijk geworden dat er gezocht moet worden naar integrale relaties tussen gemeenten en opleiding. Ons seminarium is in staat om de expliciete theologische reflectie en training te bieden die nodig is, maar heeft u als gemeenten als partner hier bij nodig. Zoals we gezien hebben: het gaat om theologie in dienst van de gemeenschap. Of het nu gaat om reflectie op het pastoraat of om gemeenteopbouw, we hebben elkaar nodig. De ontwikkeling van de opleiding is in mijn ogen geen taak die geïsoleerd van de gemeentelijke praktijk kan worden verricht. Mijn beeld of visioen is vrij helder en is niet gebaseerd op een enkele fantasie: we zouden moeten komen tot een of meerdere regionale toerustingscentrum/a of in ieder geval één platform voor theologische training van gemeentelieden. Een centrum of platform dat functioneert vanuit de kerngedachte dat *levenslang leren* en groeien tot de kerntaken van onze gemeenschap behoort. Cursussen en trainingen kunnen in regelmatige cycli gegeven worden en zo ook de doorstroom van potentiële studenten naar de Dagopleiding en TWC stimuleren. Gemeente en opleiding (hoe het ook straks allemaal mag heten) komen dichterbij elkaar. Ik kan me ook voorstellen dat docenten samen met studenten die een cursus pastoraat volgen tegelijkertijd ervaring opdoen in de gemeente tijdens een speciaal daarvoor belegde trainingsweek in een bepaalde gemeente.

Voor voorgangers geldt iets soortgelijks. Het formele leren mag dan wel achter de rug zijn als de seminariumdeur dichtgeslagen wordt na de 2-jarige begeleiding voor pas af gestudeerden, maar is het echt

denkschema dat de vertaalslag van het evangelie bemoeilijkt. Willen we ernaar kijken? Er zijn grote veranderingen noodzakelijk (Gibbs/Coffey: 2001). De volgende stellingen zetten ons aan het nadenken:

Opnieuw intensief Bijbel leren lezen en meer onderscheid maken tussen echt christelijk geloof en cultuurgecodeerde versies ervan is de weg vooruit

Terugkeer naar de radicaliteit en de openheid van het baptisten visioen leidt tot noodzakelijke afbrokkeling van wettische gemeentepraktijken

Een nieuwe 'taal' ondersteunt ons getuigend leven: waar je ook maar gaat, verkondig het evangelie en als het absoluut noodzakelijk is: gebruik dan woorden

In twee hoofdthema's hebben we getracht te kijken naar het belang van de theologiebeoefening voor de praktijk van de gemeente. Overtuigingen en praktijk horen bij elkaar. De overtuigingen moeten ook een duidelijke kleur krijgen. Hoe vertaalt zich dit tenslotte naar de opleiding aan het seminarium en welke visie is er dan op de relatie tussen gemeenten en opleiding? Enkele voorlopige overwegingen.

De weg die ik hierboven met alle beperkingen vandiend getekend heb levert een aantal concrete zaken op. De stelling dat de gemeente zich bezighoudt met de praktijk en het seminarium met de theologie kan niet overeind gehouden worden. Dit is wat mij betreft een enorm winstpunt. De verhouding tussen gemeente en opleiding heeft in de praktijk wel eens iets weg van een *estafette*loop. De gemeente stuurt meer of minder actief een gemeentelid naar de opleiding, dat daar vervolgens getraind wordt om daarna (hopelijk) weer naar een gemeente terug te keren om daar het werk op te pakken. De student in kwestie lijkt dan wel op het 'stokje' dat moet

'produceerden', in ieder geval niet als we het vergelijken met de Reformatorische, Katholieke en Methodistische tegenhangers (McClendon: 1986, 21). McClendon komt tot de conclusie dat aanvankelijk de kleine bedreigde baptisten gemeenschappen het zwaar te verduren hadden en daarom de handen vol hadden met overleven. Bovendien was er geen gelegenheid tot uitvoeriger theologische reflectie omdat er (vooral in de VS) twee grote allesoverheersende discussiepunten waren die deze reflectie sterk beperkten. McClendon doelt hiermee op de vragen rondom algemene en bijzondere genade (Is Gods genade voor iedereen of voor sommigen) en de strijd om de Schriftopvatting. McClendon komt tot een aantal interessante overwegingen die ik u vandaag niet wil onthouden en die wellicht in het perspectief van de reorganisatie in onze Unie gemeenschap van waarde kunnen zijn. Hoewel volgens hem authentieke baptisten overtuigingen (theologie, voor een overzicht van deze overtuigingen verwijs ik graag naar McClendons boek) vele crisistijden hebben doorstaan, was en is er sprake van het domineren van andere agenda's. Hij vraagt zich af of het niet zo is dat Baptisten te vaak een prooi geworden zijn voor linkse en rechtse ideologieën. McClendon somt de ons welbekende kernprincipes op: nederige acceptatie van het gezag van de Schrift voor geloof en leven, de verantwoordelijkheid om levende getuigen te zijn van Christus, de door God geschonken vrijheid om te geloven zonder tussenkomst van de overheid, de erkenning van de heerschappij en het gezag van Christus in discipelschap, en de gemeenschap van gelovigen als contrastgemeenschap in dienst aan Christus. Hij is helder over wat dit samenbindt: het gedeelde besef dat de huidige christelijke gemeente de eerste en ook de eschatologische gemeente is. Ik veroorloof mij in dit verband één Engelstalig citaat: *'the church now is the primitive church and the church on the day of judgment is the church now: the obedience and liberty of the followers of Jesus of Nazareth is our liberty, our obedience...this is not meant as a denial of the facts of history...it is a claim for the historic significance of this present time in the life of the church...'* (McClendon: 1986,31). Zijn stellingname is helder:

de baptisten in al hun variatie en gebrek aan eenheid hebben gefaald om in hun eigen erfenis, hun eigen weg van Schriftgebruik, in de opvattingen over het gezag van Christus en in de visie op de vrijheid van geloof en tenslotte in de eigen wijze van omgang met de praktijk van de gemeente, hun leidende visie te zien. Is het daadwerkelijk zo dat wij onze eigen visie, onze overtuigingen (theologie) niet voldoende serieus hebben genomen? Ik ben geneigd om die vraag m.b.t. de huidige context met een voorzichtig 'ja' te beantwoorden. Ik geloof dat hier binnen de Unie de focus scherper moet. Hierbij gaat het mij er niet om bepaalde overtuigingen te restaureren om de zaak maar weer een beetje op te lappen. Veeleer gaat het erom te komen tot een nieuwe *explicitete* en constructieve theologie die past bij deze tijd. In een tijd van afbrokkeling van de verschillende denominaties ligt het in de lijn van de verwachting dat de grenzen weer opnieuw bestudeerd moeten worden en dat 'onderhandeling' over die grenzen plaatsvindt. Ik deel de mening van Nigel Wright, principal van Spurgeon's College in London, (Wright: 2002, 56) dat in steeds meer gemeenten waarden en overtuigingen worden aangenomen waar baptisten historisch gezien ook voor gestaan hebben. De diepgaande discussies over de identiteit van een baptistengemeente in vergelijking tot bijvoorbeeld evangelische gemeenten komen hiermee voor het voetlicht. Echter, een principiële baptisten gemeentetheologie staat fundamentele openheid naar andere kerken en gemeenschappen niet in de weg. We maken immers historisch deel uit van een veel grotere kring van gelovigen (Volf: 1998). Terug naar McClendon. Volgens hem moeten we opnieuw zoeken naar een samen gedeelde theologie die onze manier van leven structureert. We hebben de opdracht die theologie samen te ontdekken, te verstaan en waar nodig te veranderen. Er is dus (en ik vat dit als een uitdaging op) een en ander te doen, zeker als we beseffen in welke context we leven.

In het volgende fragment uit dezelfde film zien we hoe de invloed van Vianne Rocher met haar chocoladewinkelje zich uitstrekt tot in de biechtpraktijk van de priester uit het dorp. Het gaat in dit

fragment niet om het aan de kaak stellen van de biechtpraktijk als waardevol onderdeel van de geloofspraktijk. De gebeurtenissen laten zien hoe de geloofspraktijk van een katholieke parochie in zeker opzicht gekenmerkt wordt door een modernistisch-positivistische hermeneutiek (Sweert: 2000; McLaren: 2000; Grenz: 2001; Hiebert: 1999): de verandering die de burgemeester bij Serge wil bewerkstelligen, word gereduceerd tot het geven van de *juiste* antwoorden en het volgen van een vastgelegd en opgedrongen religieus ritueel. De priester protesteert, maar tevergeefs. Een uit de hand gelopen ruzie is de oorzaak. Serge mishandelde zijn echtgenote nadat die teveel onder de invloed van Vianne Rocher kwam te staan en ook chocolade at in de vastentijd.

('Chocolat' - Fragment 2)

Het is natuurlijk eenvoudig om een systeem te misbruiken en dit kan overal gebeuren. Een *explicitete* en constructieve theologie is ook contextueel van aard, dat wil zeggen: ze houdt rekening met de cultuur die haar omringt en neemt deze serieus. Het is een feit en terwille van de tijd kan ik hierop slechts kort ingaan, dat onze cultuur gekenmerkt wordt door het afzien van harde en koude logica, harde feiten en vooral ook steeds meer afstand van wat als objectieve en harde wetenschap wordt gepresenteerd. Het is allemaal veel minder stellig, veel meer en ook eenzijdig op subjectieve ervaring gericht en beelden moeten het doen. Overkoepelende grote verhalen zijn taboe en er bestaat in grote mate scepsis over 'zekerheid' in welke vorm dan ook. Saamhorigheid wordt dikwijls beleefd als een zeldzame, kostbare maar moeilijk te 'grijpen' ervaring (McLaren:2000). Postmodern noemen we dit en we hebben het er aardig mee te stellen. In zijn boek 'Postmodern Pilgrims' is het Leonard Sweert er vooral om te doen serieus te kijken naar de valkuilen maar zeker ook de mogelijkheden die deze postmoderne context biedt voor de christelijke gemeente en voor de theologie waarmee zij leeft. Zij moet zich realiseren dat zij in vele gevallen nog vast zit aan het modernistisch-positivistische